

זכתה עמליה כהנא-כרמון והופעת כל סיפור או ספר משלה הוא בבחינת ארוע. המוזר שבדבר הוא שעל צד ההיגיון היבש קשה יהיה למצוא הסבר לכך. הקסם והייחוד שבכתיבתה של עמליה כהנא-כרמון הם המקמקים, כמעט בלתי ניתנים להגדרה כלשהי. יתרה על כך: לעיתים הסופרת דשה בעקבותיה "חטאים" ספרותיים אשר היו לרועץ לסופרים אחרים. כך, למשל, אפשר היה לטעון כנגד דמות הילד המופיע בסיפור "לב הקיץ, לב האור" שנכלל בקובץ "בכפיפה אחת"¹. הסיפור, אשר במרכזו עומדת חולדה, מסופר על ידי בנה הבכור רונן. הארועים משתקפים דרך עיניו. אולם בשום פנים ואופן אין זה סיפורו של ילד - ואפילו נניח שזהו ילד רגיש ומבוגר מכפי שנותיו. המחברת חשה כמובן בכך ושמה בפי האם, חולדה, את מימרת הלצון "רונן ילד זקן". שלא לדבר על כך שהסבתא, חמותה של חולדה, מאוסה בתכלית על הסופרת, וכדי להוסיף קווים שליליים לדמותה אין הסופרת נרחעת אפילו משימוש בבדיחה ישנה: הסבתא מתלוננת על כך שבתה מצאה טוב, בעלה עוזר לה כל העת, אך בנה לא הצליח - אשתו, היא חולדה, דורשת ממנו תמיד שיעזור לה. והלוא זו באמת בדיחה נדושה למדי. זהו, כמובן, עניין משני; עיקר הקושי הוא בדמות הילד, "רונן ילד זקן". והנה, למרות כל הטענות שיכולים אנו להשמיע על דרך ההיגיון והאנליזה, הסיפור "לב הקיץ, לב האור" הוא סיפור טוב.

כאשר מתלוננת החמות הבלתי סימפאטית לפני בנה פסח על אשתו, היא חולדה, עונה לה הבן: "היא" (כלומר חולדה) "נוגעת אל הלב". אמת. חולדה נוגעת אל הלב. ולא רק חולדה בלבד. כל הגיבורות של עמליה כהנא-כרמון נוגעות אל הלב. הסיפורים של עמליה כהנא-כרמון מרעידים את נימי הנשמה. לכאורה נגיעה זו אל הלב אינה באופנה כיום. כבר ברכס בתיאורית הניכור שלו יצא עליה במלחמת חרמה. יכולים אנו רק לברך על העובדה, שעמליה כהנא-כרמון לא נכנעה לצוו האופנה והיא כותבת בסגנון אימפרסיוניסטי, רגשני במובן הטוב של המילה - וכבשה לה את מקומה בספרות העברית למרות התנכרותה לצוו הניכור.

עמליה כהנא-כרמון כותבת מנקודת הראות של אשה, מרבית הדמויות המרכזיות בסיפוריה הן נשים וללא ספק הן עדיפות על הגברים הן מבחינת רישומן והן מבחינת היכולת שהשקיעה בהן הסופרת. לרבות מן הגיבורות קווי אופי דומים. בסיפור "אני צמא למימך ירושלם", סיפור שהופיע לראשונה בקובץ "בכפיפה אחת" ונכלל שוב, כחלק מיריעה רחבה יותר ברומאן "וירח בעמק אילון"⁽²⁾, מהרהרת נועה בחברותיה: "ברוריה, את אני. ימימה, את אני." ופעם אחרת היא מהרהרת על עצמה: "אינני אלא תוף שהמאורעות, האנשים, המקומות, מכיס בו." ואכן, נועה קרובה בנפשה לברוריה ולימימה; וגם לחולדה; וגם לתרצה; וגם לפועה; וגם לנעימה ששון הכותבת שירים בכאב לב. אפשר גם לנסח זאת ביתר דיוק: הגיבורות הללו, אשר הירח לא עמד דום למענן, והזמן החולף הטביע בהן את חותמו, הרי הן אשה אחת בשלבי התפתחות שונים. בסיפור "עז לבנה, חבלבל, דרך קזוארינות" מגלמת פועה בתוכה, מבלי לדעת זאת, את ברוריה בטרם נישאה לאיש ובטרם ילדה ילדים. חולדה היא, בוואריאציות מסויימות, נעימה ששון שהגיעה לבגרות מאוכזבת. יש סיפורים בהם מובא רק שלב אחד של התפתחות במסגרת הזמן. ויש שהדברים מסובכים יותר, כמו בסיפור שכבר הזכרנו, "עז לבנה, חבלבל, דרך קזוארינות". אין לומר שפועה היא, בפשטות, ברוריה צעירה יותר. אלא פועה היא ברוריה שנעצרה במקום מסויים בהתפתחותה, מעין שמורת-טבע. או ששתי הנשים הן אפשרויות התפתחות שונה. ושתי האפשרויות רעות; אין אפשרות טובה. כך וכך נידונה הגיבורה לאומללות. היא יכולה להישאר בבית הוריה, לשמור על ילדות מדומה, כמו פועה; היא יכולה להינשא למי-שאהבה-נפשה (כמה ביטוי זה אינו במקומו), כמו ברוריה, הנישואין והילדים הרסו בברוריה את כושר הציור; פועה בבית הוריה משחקת בתוכניות שאינן מתגשמות; אין מוצא. איוב כובש לו את פועה לשעה קלה; אולי גם הוא מבקש לחזור אל העבר ולהטותו אל אפיק חדש; אולם שוב זו אינה אלא אפשרות-סרק נוספת. וכן, בכיוון הלך ובכיוון חזור מופיעים בפני פועה העז הלבנה, החבלבל ודרך הקזוארינות בסדר מהופך, ואין הבדל בין הראשית לאחרית.

"וירח בעמק אילון" הוא רומאן, ולא קובץ סיפורים כמו "בכפיפה אחת" (אמנם פרקיו של הרומאן מהווים סיפורים בפני עצמם). הפרקים אינם סדורים בסדר כרונולוגי. וכך גם לא יהיה זה מדוייק לומר, כי יש כאן עלילה ברורה ומוגדרת, המתפתחת בכיוון מסויים; - אף על פי שקיים גרעין עלילתי. החוט המקשר מטלטל לכאן ולכאן, יש סטיות בגוף הסיפור המתקשרות אך בקושי

לדמות המרכזית. הדמות המרכזית ב"וירח בעמק אילון" היא דמותה של מרת טלמור, להבדיל מנועה, שהיא היתה מרת טלמור בצעירותה. נועה היתה דמות ה"אני" בסיפור "אני צמא למימיך ירושלים".

כאמור, נכלל הסיפור "אני צמא למימיך ירושלים" בספר "בכפיפה אחת"; זמנו של הסיפור הוא ערב מלחמת תש"ח; ונועה באותם ימים היא סטודנטית צעירה באוניברסיטה העברית שעל הר הצופים. סטודנט צעיר באותם ימים הוא גם אשר, מי שעתיד ברבות הימים להסב את שמו הלועזי לשם העברי המקורי המצלצל "טלמור", ולהפוך את "נועה" ל"מרת טלמור". הפרקים הראשונים של "וירח בעמק אילון" מספרים על מרת טלמור, אשה תל-אביבית, אם לשתי בנות, נשואה למר אשר טלמור, מנהל "אשמור – תעשיות פיתוח בע"מ".

הפרק השלישי של הספר הוא "אני צמא למימיך ירושלים". אין כאן טכניקה של "פלבסק", השלכה לאחור, במובן המקובל של המילה, שכן אין כאן רצף של עלילה המסתבר מתוך פרשה קדומה יותר. אין התפתחות רציפה של נועה למרת טלמור; ועוד פחות מזה, של אשר הסטודנט המשתייך לתנועת מחתרת כנגד הבריטים לאשר טלמור, איש העסקים המצליח. יש כאן צירוף של ציורים אימפרסיוניסטיים, (הייתי אומרת אפילו רגשניים – אילמלא היתה מילה זו כיום כל כך בלתי-אופנתית ומתפרשת לזלזול). תמונות ארועים, אוירה, הלך רוח, מחשבות. תמונת העבר מוסיפה מימד נוסף להווה, אך אין בה מפתח לארועים. גם הפרק הרביעי יש בו זכרונות על הימים של טרם ושל תחילת מלחמת תש"ח; אך כאן הקפיצה אל העבר נעשית בצורה שונה. תוך כדי שיחה עם מכר ארעי מאותם ימים עולים בפני מרת טלמור מאורעות משכבר. אגב, הפרק על נועה כתוב בגוף ראשון; נועה מספרת את הדברים. ואילו הפרקים המספרים על מרת טלמור כתובים בגוף שלישי.

כשאנו פוגשים את מרת טלמור בתחילה, בראשית הספר, נדמה לה שהיא מצאה מישהו המבין לליבה. "נוחם כה רב, כה מהמם: אדם כדרכו מדבר היה, כיצד אומרים, אל הקיר. ופתח הקיר את פיו, ענה בקול קירים." ההבנה הבלתי-צפויה באה מציודו של פיליפ, מומחה מחו"ל שהוזמן לתקופת זמן מוגבלת לחברת "אשמור פיתוח". פיליפ, "ציר שלוח ממחוזות נהרה", כפי שמרת טלמור קוראת לו במחשבותיה; זוהי שורה משיר של מתיו ארנולד, ובלוח התלוי בחדרו-משרדו של אביה מודפס שיר זה על דף חודש נובמבר. אנו רואים את פיליפ רק דרך עיניה של מרת טלמור, על כן אין אנו יודעים אם באמת ובתמים הוא ציר שלוח ממחוזות נהרה, או שמא רק במחשבותיה הוא כך.

חייה של מרת טלמור עם אשר טלמור (אגב – בשום מקום בתחילת הספר לא מופיע הצירוף: נועה טלמור; ישנה נועה, או מרת טלמור) אינם טרגדיה גדולה ואכזרית. הם שרשרת אי-הבנות ועל בונות קטנים. "נועה לאחור" מכריז אשר כשנוסעים במכונית והוא רוצה לשוחח עם מישהו בענייני המפעל, ופיליפ שואל אותה: "במכונית, מדוע תסכימי לשבת מאחור. מדוע למשל אינך מסרבת לנסוע וחסל." ומרת טלמור עונה: "ויאמרו לי לרוץ ברגל אחרי המכונית הנוסעת, ארוץ. מתוך עיקרון." במלון באילת, מצווה אשר על נועה לארוז את המזוודות ולהיות מוכנה תוך זמן קצר; כשמתגלה לו במקום אדם שהוא מעוניין בפגישה עסקית עמו, הוא מגלה קוצר רוח על שאשתו ארזה את המזוודות והוא מורה לה לפרקן שוב במהירות האפשרית. "אינני חלק משמחותיו" חושבת לה מרת טלמור. אמנם פעם, לפני שנים, איימה שתעזבנו, והוא נשבר. אך זה היה בעבר. עכשיו הוא בטוח בעצמו יותר.

פיליפ, בהכרח, נשאר אפיזודה חולפת. הוא בא לפרק זמן קצוב וחוזר שוב לארצו ולמקומו. כאשר הוא חוזר לביקור חטוף מאוד, הוא מוצא כי הרבה נשתנה. "נועה מה עשו ממך" הוא שואל. ואילו מרת טלמור מחייכת – "מלחמה היתה בארץ". אך אין זו מלחמת ששת הימים, כי אם הזמן החולף, הירח שלא עמד דום, אין שום אפשרות להחיות בהווה שוב את העבר. גם עם אשר הגיעה נועה לאיזה מצב סביל של חיים בצוותא. בפרקים המתקרבים לסיום הספר מופיע לראשונה הצירוף: נועה טלמור.

סמל של סיום יש בפגישתה של נועה עם חברותיה מימי האוניברסיטה, ימימה וברוריה. שלוש נשים עצובות. בעצם, הרי נועה טלמור היא זו ש"הצליחה" ביותר בחיים מבין השלוש – אם בכלל ניתן להשתמש במינוח זה לגבי גיבורה כלשהי של עמליה כהנא-כרמון. ימימה, שנראתה כבעלת הסיכויים הרבים ביותר למצוא את מקומה בחיים, היא אולי האומללה ביותר מבין השלוש. הסיפור "עז לבנה, חבלבל, דרך קזוארינות" לא נכלל ב"וירח בעמק אילון", אך מבלי לקראו קשה להבין את מכתבה של ברוריה לאיוב בעלה.

בפרק האחרון, "מסכת המוות", מנסה הסופרת לשפוך מעט אור על דרכו של יוצר, של אמן, של סופר. היה זה גם נושא הסיפור "מושכלות ראשונים" שנכלל ב"כפיפה אחת". היא עושה זאת, כדרכה, לא בדרך של קביעות נוקשות, אלא בדרך של לבטים וחיפושים. האופי הפרגמטרי של היצירה מודגש במילות הסיום – "לא גמור עדיין". ייתכן שמרת טלמור וריעותיה,

בעצבותן הסבילה, אינן תואמות את הלך רוחן של נלחמות נלהבות לזכויות האשה. אף הן נוגעות ללב. תכונה נדירה.

אוגוסט, 1971.

הערות למרת טלמור וחברותיה

1. בכפיפה אחת, מאת עמליה כהנא-כרמון, ספרית פועלים, 1966.
2. וירח בעמק אילון, מאת עמליה כהנא-כרמון, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1971.